

Počátek středověku bývá obvykle spojován s definitivním pádem římského impéria v 5. stol. n. l., konečnou fází je pak 15. a 16. stol., kdy již byla Evropa ovlivňována **humanismem**, jenž kladl důraz na člověka a jeho roli ve světě. Tehdy nastoupila nová, kvalitativně zcela odlišná umělecká epocha.

Středověk se vyvíjel v jednotlivých částech Evropy podstatně jinak než na našem území. Už jenom určení konce středověké éry v Evropě je předmětem řady dohadů:

1453 – dobytí Konstantinopole Turky, 1492 – objevení Ameriky, 1517 – první veřejné Lutherovo vystoupení.

Konec pozdně středověkého vývoje v českých zemích klademe až do druhé poloviny 18. století.

1. Mimoevropská středověká literatura (5.–16. stol.)

Písemnictví převážně východních národů společně s dalšími kulturními, společenskými a technickými možnostmi zčásti ovlivňovalo evropské středověké prostředí. Tradiční členění literárních period lze do jisté míry použít také u literatur mimoevropských.

Co je to **perioda**?
Uveďte na příkladech.

Než začnete studovat stručný přehled staré mimoevropské tvorby, zopakujte si nejprve starověký vývoj každé země, abyste mohli vnímat určité historické a vývojové souvislosti jednotlivých regionů.

Hlavní centra asijské literární vzdělanosti

Dnešní podoba Alhambry v jihošpanělské Granadě, sídla někdejších arabských (maurských) vládců

Arábie

Arabové patří bezesporu k nejvýraznějším etnikům našeho světa. Do historického povědomí pozvolna vstupovali **od 7. stol.**, kdy se po smrti proroka **Mohameda (též Muhammada)** r. 632 postupně šířilo na *Arabském poloostrově* a v okolních oblastech nové monoteistické náboženství – **islám**. Arabové měli značný **náboženský, politický, vojenský a kulturní vliv na utváření Evropy raného i vrcholného středověku**. Nepřekvapili svět pouze svým válečným uměním, nýbrž také bohatstvím literární tvorby, originální filozofií (Ibn Rušd, tzv. **Averroes**, 12. stol.), neopakovatelnou krásou architektury i kvalitním a pokrokovým lékařstvím (Ibn Síná, tzv. **Avicenna**, 11. stol.). Nejvíce ovlivnili *Pyrenejský poloostrov*, odkud byli vytlačeni až v průběhu 15. stol. Islám silně působil také na balkánské prostředí.

V arabštině sepsaný **Korán** (7. stol.), svatá kniha islámu, pro **muslimy** nejvýznamnější a závazná, je souborem náboženských i právních spisů a pravd zjevených proroku Mohamedovi. Stal se jednou z nejrozšířenějších, nejzávažnějších a nejvíce uctívaných knih této části světa.

K významným a velmi populárním dílům arabské kultury patří **Tisíc a jedna noc**, povídkový a pohádkový soubor vytvářený postupně od 9. do 16. stol. V něm vypráví dívka **Šahrazád** (Šeherezád) poutavé příběhy svému manželovi, panovníku **Šahrijárovi**, aby zachránila sebe a svou sestru před jistou smrtí, která čekala všechny manželky krutého **Šahrijára** bezprostředně po svatební noci. Dílo silně ovlivnilo kulturu okolních národů; brzy proniklo do evropského prostředí.

Korán, Denní jas (Al-Duha)

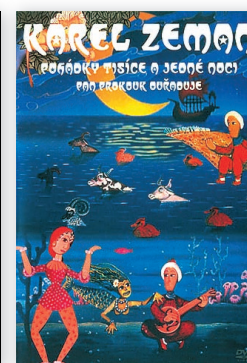
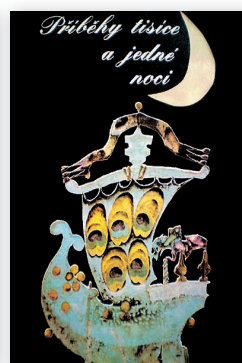
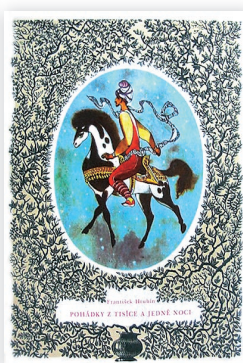
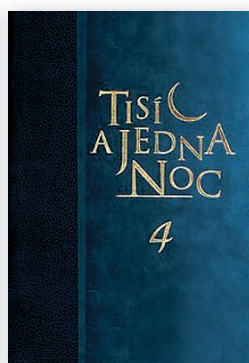
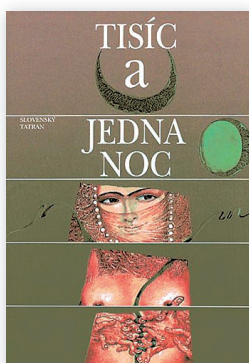
(7. stol., Súra 93, verše 1–11, úryvek)

Při denním jasu
a při noci, když je tichá,
Pán tvůj tě neopustil ani tebou nepohrdá!

A bude pro tebe poslední věru lepší než první
a Pán tvůj tě zajisté obdaří k tvému uspokojení.
Což nenašel tě jako sirotka – a v útulek tě nepřijal?
Bloudícím tě nalezl – a správnou cestu ti ukázal,
nuzákem tě nalezl – a bohatství ti věru dal!

Co sirotka se týče, toho neutiskuj,
co žebráka se týče, toho neodstrkuj,
však o dobrodiní Pána svého jiným vypravuj!

Ze stejnojmenné knihy (2000, 3. vydání; přeložil I. Hrbek)

Příběhy „Tisíce a jedné noci“ stále vycházející v mnoha různých překladech, převyprávěních i filmových zpracováních, zde ukázkou z nakladatelství Tatran, Ikar, Albatros, Melantrich a japonské vydání českého animovaného filmu Karla Zemana

Persie

Perská říše byla už ve starověku jedním z nejdůležitějších mocenských útvarů, ale ve 4. stol. př. n. l. nedokázala čelit výbojům makedonského krále **Alexandra Velikého** a rozpadla se. Nového rozkvětu se dostalo perské kultuře až v polovině 1. tisíciletí n. l. Od 7. stol. ovládali Persii dobytvační **Arabové**, přesto si však její literatura zachovala svou originalitu. Později, po osamostatnění se mohlo **od 10. století** nerušeně rozvíjet domácí písemnictví, na jehož počátku stál obsáhlý národní epos **Knih králů** (Šáh-náme), v němž autor **Abúl-Qásim Mansúr Firdausí** (kolem r. 1000) během své třicetileté tvorby zachytil v padesáti zpěvech **dějiny Persie** (od 7. stol.) a vládu padesáti bájných i historicky doložených králů. Dílo se stalo studnicí námětů pro mladší perské autory.

Světové proslulosti dosáhl výrazný lyrik, básník **Omar Chajjám** (kolem r. 1100). Jeho poezie v podobě **čtyřverší** zahrnovala nevázané obrazy ze světa pijáků, kypěla lidskou bezstarostností a touhou po plném prožití života, po němž následuje nevyhnutelná a spravedlivá smrt.

Čtyřverší Omara Chajjáma

(kolem r. 1100)

Pij víno, v zemi potom budem věčnost spát,
nebude už tam s námi žena, souseď ani kamarád.
Co ti teď povím, to nikomu neprozrad:
nekvete nikdy tulipán, když jednou zvad.

Z Chajjám, O. Čtyřverší (1974; přeložili V. Závada, J. Rypka)

Za jeden z vrcholů perské literatury bývá považován soubor skladeb s názvem **Pětice eposů** (Chamse), jehož autorem byl **Júsuf Nízámí** (kolem r. 1200). V něm se již objevovala kromě hrdinských motivů také milostná tematika. Autor předkládal čtenářům samostatné příběhy velkých a tragických lásek, často končících lidským utrpením a nezřídka i smrtí.

Indie

Druhá nejlidnatější země světa byla ve středověku rozdělena do několika základních duchovních sfér. Zatímco se na západě částečně prosazoval **islám**, na severu dominoval mnohem starší starověký **buddhismus** a v ostatních oblastech žila indická společnost v prostředí tradičního a velmi starého **hinduismu**. V Indii existovala řada dalších, méně významných náboženství a ze západu sem přicházeli i **křesťanští misionáři**, kteří zprostředkovali styky dalekého východu s evropským prostředím. Obecně lze říci, že indická společnost byla od pradávna oblastí mírumilovnou a duchovně založenou.

Symbol buddhismu

Symbol hinduismu

Perský koberec, slavný produkt perského umění

Kálidásova představa jara (5. stol.)

Čas jara přišel jak mocný bojovník;
roj šumných včel je zářný jako tětiva,
rozkvetlou snítku manga nese jako šíp,
jímž srdce milujících ostře rozrývá.

Vše krásnějším se stává, drahá, v tento čas:
strom kvete, rybník lotosy je ozdoben,
je vítr prolut vůní, ženy touhami,
večery blahem dýchají a krásou den,
však nejmocnější krásou vábí na jaře
mangové stromy s květů pestrou kyticí,
pás drahokamy žhnoucí, vody rybníka,
zář měsíční a dívky mládím hýřící.

Ze Zbavitel, D.; Vacek, J. Průvodce dějinami staroindické literatury (1996)

Do literárního vývoje výrazně zasáhl již dříve zmiňovaný básník **Kálidása** (5. stol.), jehož pestré dílo lze považovat za produkt starověký i středověký, protože chybí jasné informace o době, v níž žil a tvořil, i o autorství děl, která mu jsou mnohdy mylně připisována. Kromě **epických skladeb** a **dramat** (hra **Šakuntalá**, název podle hlavní hrdinky, drama s milostnou zápletkou, se zásahy bohů do osudů lidí) psal také zajímavou **lyriku**. Bývá považován za autora **Šesti ročních dob**, jež byly oslavou koloběhu přírody na pozadí proměn milostných citů. Básníka však proslavila především vrcholná lyrická skladba **Oblak poslem lásky**, v níž zachycuje jako jediný ze starověkých indických básníků život v různých částech Indie. **Indická literatura je celkově velmi obsáhlá.**

Čína

Podobně jako indický ani čínský kulturní vývoj nebyl ve středověku narušován výraznějšími vnějšími vlivy. V duchovní oblasti se vedle značně zakořeněného **konfucianismu** a **taoismu** silněji prosazovalo především **Buddhovo učení**, jediné cizí náboženství zdomácnělé v Číně, založené na klidu, meditaci, zájmu o člověka a důrazně vystupující proti násilí.

Symbol taoismu

Symbol konfucianismu

Vyprávění o Mulianovi

(7. stol., úryvek)

Buddhistické vyprávění se týká matky Muliana, jenž byl jedním z deseti přímých Buddhových žáků.

Mulianovi se díky Buddhově pomoci podařilo, aby konečně navštívil svou matku. Kořeny jejích hříchů však byly hluboké a pevné, síly karmy těžko překonatelné. Matka byla sice vysvobozena z pekelných muk, ale dostala se na cestu hladových duchů. Utrpení a smutek tu byly jiné než v pekelných dvorcích, mezi strážní a potěšením byla přehrada.

A tak když se hříšnice octla z pekla ve sféře své původní existence, všechno bylo odlišné, rozdílly byly stokrát, tisíckrát, desetitisíckrát větší. Její hrdlo mělo otvor úzký jako ouško jehly, takže jí neprošla ani kapka vody. Hlavu měla velkou jako hora Tai a nebyly by ji naplnily ani tři řeky. Nešťastnice už ani nevěděla, co znamenají slova polévka a voda. Vždyť po nespočetně dlouhé měsíce a roky strádala v pekle hladem a byla zcela vychrtlá. Když z dálky uviděla čistý a chladivý pramen, stačilo jen, aby se k němu přiblížila, a byla z něho znečištěná řeka. Chutná a vonná jídla, která jí byla podávána, se proměnila ve spalující plameny, jen co se jich dotkla.

Z Olivová, L. a kol. Klenoty čínské literatury (2006)

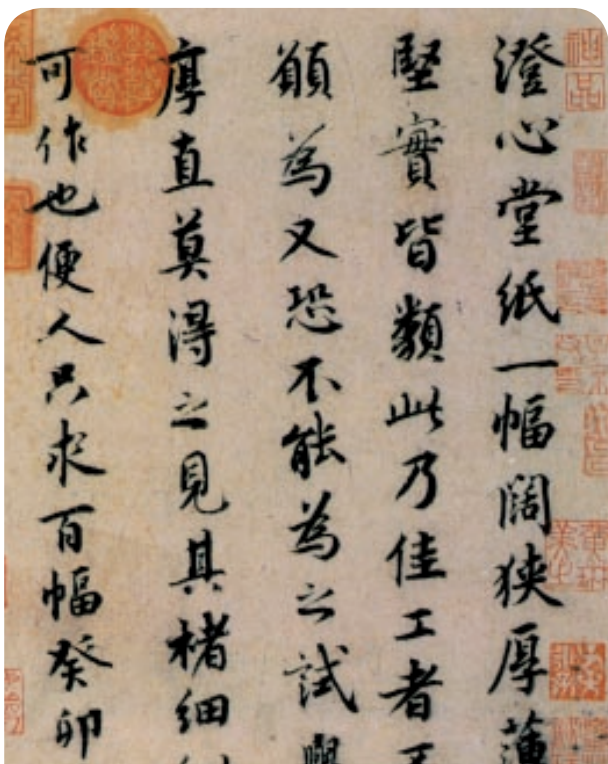

Velká čínská zeď měla odolávat nepřátelským vpádům ze severu.

Prostřednictvím buddhismu přicházely do Číny **kulturní podněty z blízké Indie**. Buddhistická literatura zde popularizovala minimálně již **od 5. stol.** svými **překlady** nové a netradiční zahraniční učení; seznamovala čtenáře se životy buddhistických mnichů a soustavně působila na etické hodnoty vzdělanců, oslavovala lásku člověka k člověku, jeho vztah ke světu, ale i k věčnosti.

V buddhistickém pojetí má peklo několik úrovní. Jednou z úrovní může být stav vědomí již za současného života. Utrpením se vlastně člověk od hříchu očisťuje. Měl by si uvědomit, že svými hříchy, svou nevírou připravuje sám sobě krutou a devastující budoucnost.

Čínská kaligrafie – umění krasopisu

V souvislosti s neustále se rozvíjející literaturou staré Číny je důležité připomenout alespoň klasickou **poezii tzv. zlatého věku** za dynastie Tang, vytvářenou slavnými autory v **průběhu 7. a 8. stol.** Jedním z nejslavnějších lyriků byl **Li Po** (8. stol.), jehož poezie byla plná pijáckých i přírodních motivů, lásky a přátelství, ale i hořkosti, vzdoru a zklamání z tehdejší společnosti. Působil jako dvorní básník samého císaře, avšak ztratil jeho důvěru, zřejmě na základě pomluv a intrik, a musel odejít. Poté putoval zemí jako obyčejný, i když velice nadaný a slavný tulák. Jeho současník **Tu Fu**, typický „*smutný lyrik*“, opěvoval skromně a nešťastně lásku k lidem, kladl důraz na rodinná pouta, věnoval pozornost společenským rozdílům a vyjadřoval nenávisť k válce.